

מי מפחד מיראת המוות?

תגובה לתגובה

צביקי הידש

אתיחס כאן בתכלית הקיצור למספר נקודות העולות מדבריו של אפרים רוזנשטיין, ובעיקר באשר למאמר "תהו ובהו ורוח א־להים" שבפרי עץ הגן א. עיקר דבריו סובבים והולכים לכאר את מה שראוי לשמש יסוד ליצירה האנושית. מתוך כך הוא מבקר בחריפות את ההזדקקות למוות כגורם המאיים על החיים, ותחת זאת הוא תובע חיי בחירה המכירים את המוות היטב אך אינם יראים מפניו. ואולם, דברינו ב"תהו ובהו ורוח א־להים" לא נסובו על הרצוי כי אם על המצוי, והמצוי האנושי העולמי מלא חרדות קיומיות שמוכרות לאדם המודרני היטב הן במישור האקולוגי־קוסמי והן בחייו האישיים־אינטימיים גם מבלי שיזדקק לאישורו של היגל. האבחנה בין רצוי ומצוי היא עקרונית, ונצרכת להיערך באופן חד ובהיר. המצוי הוא מגרש הפעולה של הרצוי, והוא הפורש את ממשות הקיום המתקדמת לעבר היעד הרצוי. לפיכך, לעיסוק במצב המתוקן צריכה להיות קודמת הבהירות של הנוכחי, היש'.

יתירה מכך – עיקר פנימיות התורה, לעניות השגתי, היא חשיפת הרצוי שבמצוי גופא. במילים אחרות – זהו גילוי הכוונה הא־להית בכך שהדברים הם דווקא כפי שהם ולא באופן אחר. כך מתמתק המצב ההווי מתוכו הוא, ולא מתוך ביקורת המוטלת עליו מבחוץ.

מתוך הקדמה עקרונית זו נשרטט את הלך המחשבה העומד מאחורי "תהו ובהו ורוח א־להים":

חטא אדם הראשון הוליד את המוות; מגמתנו היא תיקון החטא ותחיית המתים. אלו הם דברים פשוטים. ההתמודדות האנושית, כמו גם זו המיוחדת לישראל, עוסקת במוות. עוד בטרם עוסקים באופן ההתמודדות וביחס הנפשי אל המוות אי אפשר להתעלם מכך שהתנ"ך פותח את ההיסטוריה האנושית בתיאור הנפילה אל המוות, וכי עדן העתיד המאושר מתואר בתחיית המתים בגאולה השלמה. המוות הוא ודאי משמעותי ומרכזי לקיום האנושי והיהודי, וכפי שמביא אפרים רוזנשטיין בעצמו לגבי הבחירה היהודית בין החיים והמוות.

כאן הוא המקום להפריד בין המצוי לרצוי. המצוי הוא חרדה קיומית מפני המוות, ואילו הרצוי הוא הסרת היראה ממנו. החרדה איננה אלא שם נרדף למוות וככל שהיא גדלה מתמעטים החיים. "פחד פחדתי ויאתיני!" – הפחד מן המוות הוא נבואה המגשימה את עצמה, אך בכל זה אין כדי לסתור את המצב הקיים והוא יראה עמוקה מן המוות. קרייני החדשות יעידו על חרדות מפני שואה גרעינית או שואה אקולוגית, והפסיכולוגים יעידו על חרדות מפני זקנה, מפני קשרים חברתיים וכיוצא באלו.

"זה מה יש" וכעת השאלה היא – מה עושים עם כל זה. כאן ראויות אומות העולם לייצג את המצוי, ואילו היהדות – את הרצוי. בדבריי במאמר ציירתי באריכות את פניה של יראת המוות באנושות הכללית-הגויית בטרם ניגשים לדון בבשורה היהודית. לא חסכתי את שבט ביקורתי מהאטימות והנוקשות של המדע המפוחד והירא מן המוות. יראת המוות מתוארת כדוחפת לעשייה שיש בה היסטוריה וחוסר אונים, וכל פרק ג' נסוב סביב עניין זה.

והחזון היהודי מהו? כאמור, בעיניי זוהי חשיפת הרצוי בעומק המצוי. כך התיקון נאמן לחפץ המתוקן ו"מדבר" בשפתו. לכן מבקש פרק ד' במאמר לדלות נקודות אור מן המדע בעצמו, לגלות לאנושות את האמון בחיים שיש בקרבה, ושהולך ומופיע מתוכה.

ונקודה נוספת: מתוך עיון בדברים שמביא אפרים רוזנשטיין בשם קיירקגור, אני אכן מוצא את עצמי מזדהה למדי עם תיאור יראת המוות כמצוקה שבין הסוף והאינסוף, ואולם שלא כדבריו אינני סבור כי ה"אני" נתון מעבר להם, ב'קפיצה', כדבריו, וגם לא בסינתיזה שביניהם, כי אם בפלא של יכולתם הם לשמש פנים שונות של מציאות א-לוהית אחת. "ומפליא לעשות – קושר דבר רוחני בדבר גשמי"². קיירקגור פונה מן הפרדוקס אל מקום אחר – 'שונות מוחלטת', כדבריו – ואילו לעניות דעתי תיקון יראת המוות הוא בפלא הנושא את שני צידי הפרדוקס עימו. גם מכאן עולה כדברינו לעיל – יראת המוות נתקנת מתוכה, ומושג המוות מיתקן מפנימיותו ולא מחוץ לו. וצ"ע.

1. איוב ג כה

2. רמ"א על שו"ע או"ח ו א